

RUSÇANIN “LİNGUA FRANCA” ROLÜ VE KÜRESEL EKRANDA BİR POST-SOVYET TELEVİZYON KANALI: MİR

Cenk Demirkıran*

Giriş

Bünyesinde farklı dillerden toplumlar barındıran ister ulus-devlet olsun, ister federatif devlet, iletişimi sağlamak için en az bir dili ortak iletişim dili olarak kullanması gerekmektedir. Bazı devletlerde birkaç dil ortak iletişim dili ve resmi dil olarak kullanılabilir. Bazı devletlerde ise yüksek dil ülke içinde ortak iletişimi sağlar; düşük dil ise yerel kalır.

Tarihsel olarak dil, kendi ticaretini yöneten, kendi yurttaşlarını ve medyasını yaratan, aynı zamanda özellikle dilin standardizasyonunu ve dilsel hegemonyayı inşa etmek ve yetkilendirmek için bu projede kurumlarını seferber eden ulus devletleri birleştirici araçlardan birisi olmuştur. Dil, ulus-devletin hayal edilen toplumu ve hayal edilen yurttaşının inşası için bir alandır (Heller, 2010: 280-281).

Öte yandan dil, ticari, siyasi, toplumsal vb tüm boyutlarıyla uluslararası ilişkilerde önemli bir işleve sahiptir. Dünya üzerinde hemen her bireyin ve dolayısıyla hemen her toplumun anadil düzeyindeki dili farklı olduğundan uluslararası iletişimde tarih boyunca bazı diller *küresel* ve *bölgesel* ortak iletişim dilleri olarak ortaya çıkmışlardır.

Bir dilin Lingua Franca seviyesine gelmesi ona bir hegemonya alanı oluşturmaktadır. Bu hegemonya dilin birinci sahibi olan ulusun ve ülkesinin de hegemonyasını beraberinde getirir. Uluslararası boyuta Gramsci'nin, toplumu hegemonya altına alan egemen sınıfını uyarlırsak bu noktada dilin birinci sahibi olan ulusun, o ulusun dilini kullanan ulusları hegemonyası altına almasından söz edebiliriz.

* Doç. Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon Sinema Bölümü

Gramsci'ye göre rıza; egemen sınıfın kendi dünya görüşünün ve düşünme biçiminin toplumun üyelerine kabul ettirilmesidir. Okul, din, medya gibi kurumlar, insanların düşüncelerini ürettiği ve yeniden ürettiği kurumlardır. Bu kurumlar aracılığıyla egemen sınıf kendi düşünce biçimini ve dünya görüşünü topluma yayar (Yaylagül, 2010: 111).

Yukarıda uyarlandığı şekliyle uluslararası boyutta düşünüldüğünde, uluslararası medya da *diliyle* hegemonya kuran ulusun dünya görüşünü yaymaktadır. Yine aynı makro boyutta düşünüldüğünde Althusser'in Devletin İdeolojik Aygıtlarını (DİA) sıralarken bunlar arasına koyduğu *Haberleşme İdeolojik Aygıtı* da dilin birinci sahibi olan devletin ideolojik aygıtı olarak görev yapar. Burada dil temelli yayın yapan uluslararası televizyon kanalları önemli işleve sahip aygıtlardır.

Bu bağlamda ele alınan çalışmada literatür tarama yöntemi ve gözlem kullanılarak birinci bölümde, Lingua Franca terimi tanımlanmakta; tarihsel süreçte Lingua Franca'nın değişimlerine ve dillerin uluslararası etkileşimle yaptıkları yolculuğa günümüzden örnekler verilmektedir. İkinci bölümde, Rusçanın Lingua Franca haline geliş süreci ve bu süreçte Çarlık Rusya'nın ve SSCB'nin dil politikaları ele alınmakta; ayrıca Türkistan halkları üzerindeki uygulamalarından da örnekler verilmektedir. Üçüncü bölümde ise, dil temelli uluslararası televizyon yayıncılığı olarak da adlandırılan Lingua Franca temelli uluslararası televizyon yayıncılığı ele alınmakta; bu yayıncılık türünde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin esnek bir şekilde farklı rejimlerle devamı görüntüsünde olan BDT'nin yayın organı Mir TV'nin kuruluşu, yayın politikası ve hazırladığı programlardan örnekler verilmektedir.

Lingua Franca

Lingua Franca terimi Oxford Sözlüğü'ne göre “*anadilleri farklı olanlar arasında ortak bir dil olarak benimsenen bir dil*” dir (<http://www.oxforddictionaries.com>). Lingua Franca'nın en yalın anlamı olarak niteleyebileceğimiz bu tanımdan yola çıkarak, “uluslararası iletişim dili” terimine ulaşabiliriz. Uluslararası iletişim dili her ne kadar küresel bir anlamı çağırırsa da, kürenin her yerinde geçerli olmayabilir. Burada *bölgesel uluslararası iletişim dili* devreye girer. Başka bir deyişle, bölgedeki ulusların kendi aralarındaki iletişimi gerçekleştirmek için belirledikleri ortak dil...

İnce (2006), Lingua Franca'nın tarihsel süreçteki farklı anlamlara sahip olduğunu söylemektedir: “*Arapların 'Lughat el ifranj' dedikleri 'Lingua Franca'nın üç anlamı var. Birinci ve klasik anlam: Akdeniz limanlarında ve özellikle de Tunus ve Trablusgarb'da 14. yüzyıldan itibaren konuşulan ortak iletişim dili. Bir "pidgin", karma dil ya da tarzanca. Sözcükler ağırlıklı olarak İspanyolca ve İtalyanca idi ama Arapça, Malta dili, Türkçe ve Fransızca'nın da payı vardı bu yapay dilde. İkinci ve çağdaş anlam: Farklı dil ve lehçeler konuşan halklar ve toplulukların kendi aralarında iletişim kurmak için kullandıkları bir ortak dil. Sömürgeler çağında İngilizce, Fransızca, Felemenkçe; günümüzde Güney Sahra'da Swahili; Afrika'da İngilizce ve Fransızca. Üçüncü anlam: Zamana göre değişen ticaret ve*

diplomasi dili. Belli bir zaman ve bölgede en etkin olan ulusun dili: Latince, Grekçe, Arapça, Türkçe.” (İnce, 2006).

İnce’nin belirttiği üçüncü anlama göre, günümüzde uluslararası ticaret ve diplomasi dili İngilizcedir. Bu, küresel anlamda Lingua Franca’yı tanımlarken; bir sonraki daha daraltılmış anlamın ise bölgesel Lingua Franca’ya karşılık geldiğini söylemek mümkündür. Tarihsel açıdan bakıldığında bölgesel Lingua Franca’ların değişiminin genellikle egemen ülke lehine olduğu görülmektedir. Bu değişimde Fetihler, ticaret, kültürel baskınlık, diplomasi gibi etkenler bulunmaktadır.

Örneğin, iki bin yıldan fazla bir zaman önce Batı ve Orta Avrupa’da oturan insanların büyük bir kısmı Keltçe konuşuyordu, fakat bunlar birkaç yüzyıl içinde Roma egemenliğinin etkisiyle Latin dilini aldılar, hem de öylesine kökten biçimde ki, Keltçe tamamen silindi. Ancak Latince de o bölgelerde söz konusu sürede muhakkak ki büyükçe değişikliklere uğradı. Bundan başka Kavimler Göçü (4.-6. yy.) sırasında Avrupa’nın birçok ülkesi Germanlar tarafından istila edildi ve bu ülkelerden bir kısmında insanlar Latinceyi bırakıp Germanca, buna karşılık başka bazı bölgelerde de tersine Germanlar kendi dillerini bırakıp Roman dili öğrendiler. Avrupa’nın doğusunda bütünlük içinde kapalı Slav dil bölgesi bin seneden eski değildir. Daha önce orada çok sayıda başka diller konuşuluyordu. Slavca da onlar arasında sadece ufak bir bölgeyi içine alıyordu. Bu demektir ki, o bölgede pek çok insan Slavca öğrenmiş, eski dilini unutmuştur. Kuzey Afrika’da ve Ön Asya’da şimdi büyük ölçüde Arapça konuşuluyor. Fakat bu durum, Müslümanların 7. yüzyıldan sonraki fetihlerinin bir sonucudur. Daha önce Doğuda Yunanca, Batıda Latince, onların yanında da yerli dillerin kalıntıları konuşulurdu. Anadolu’da Türkçe konuşulmaya başlanalı bin yıl olmamıştır. Kuzey Hindistan’da hangi tarihten bu yana Ari dillerin yayıldığını kesin olarak bilmiyoruz. Fakat bu dillerin oraya getirildiğini, oradaki yerli halkın daha önce başka türlü konuşmuş olduğunu ispat edebiliyoruz (Prozig, 2005: 217-218).

Bir dil doğal coğrafyası dışındaki alanlara nasıl yayılır? sorusuna *ekonomik, askeri, siyasi ve eğitim-öğretim* şeklinde cevap verebiliriz. Gittikçe artan uluslararası ilişkiler, insanları başka toplumların dillerini de öğrenmeye yöneltmiştir (Açık, 2014: 593). Özellikle uluslararası ilişkiler içinde yer alan ticaret ve turizm, dillerin öğrenilmesinde önemli etmenlerdendir. Turistlerin konuk oldukları ülkelerde yabancı dilin öğreniminin arttığı görülmektedir. Ülkenin hangi bölgesine en çok hangi ülkeden ziyaretçi geliyorsa o bölgede yaşayanlarca bu dil özellikle ticaret amaçlı öğrenilmeye çalışılmaktadır. Zira turizm, beraberinde ticareti getirmektedir. Bir dönem Alman turistlerin Türkiye’yi çok tercih etmelerinden dolayı özellikle Türkiye’nin güney bölgelerinde Almanca’nın yabancı dil olarak öğrenilmesi, hatta küçük esnaf dahil birçok ticari tabelaların sadece Almanca yazılması buna önemli bir örnektir. Günümüzde Almanca’nın etkinliği hâlâ devam etse de, 1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından özellikle Rusya Federasyonu’ndan gelen turistlerin yoğunluğu ile Rusça özellikle Akdeniz’de, İngiltere’den gelen turistlerin yoğunluğu ile

İngilizce Güneybatı Anadolu'nun tatil kasabalarında, Türk televizyon dizilerinin etkisiyle, Körfez ülkeleri başta olmak üzere Arap ülkelerinden gelen turistlerin yoğunluğu ile İstanbul'da Arapça yabancı dil olarak öğrenilen dillerden bazılarıdır. Bununla beraber salt ticaret boyutuyla değerlendirildiğinde İstanbul'un Laleli ve Aksaray semtlerindeki esnafın Rusçayı yabancı dil olarak kullanması, SSCB'nin dağılması ve post-Sovyet ülkelerin vatandaşlarının ticaret için bu semtlere gelmelerinden kaynaklanmaktadır.

Aynı şekilde Türkçe de yabancı dil olarak turizm ve ticarete bağlı öğrenilmektedir. Gürcistan-Türkiye arasında 10 Aralık 2011'de yürürlüğe giren vizesiz ve nüfus cüzdanı ile geçiş izni ile çok sayıda Türk vatandaşının bu ülkeye gidip gelmesi, Türkçenin bu ülkede öğrenimini de etkilemektedir. Türkiye'ye Batum'dan daha uzak olan ve Gürcistan'ın daha iç bölgelerinde bulunan Borjomi turistik şehrinde dahi kiralık yazlık ev ilanları Türkçe olarak yazılmaktadır. Daha önce de Avrupa'da yaşayan Türklerin karayoluyla geçiş güzergahı olduğundan Bulgaristan ve Yunanistan'da yol üstündeki esnafın ticari amaçlı Türkçe öğrenmeye gayret ettikleri görülmekteydi. Türk vatandaşlarının Balkanlara yönelik turlara katılmalarının artması ve sınırdaş ülkeler olmalarından dolayı Bulgaristan ve Yunanistan'a haftasonu turlarının düzenlenmesinin de etkisiyle Balkan ülkelerinde, Bulgaristan ve Yunanistan'da esnafın Türkçeyi öğrendikleri gözlemlenmektedir. Öte yandan Orta Asya'daki örnekler turizme değil, ticarete dayanmaktadır. SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını elde eden 5 Türk devleti ile Türkiye'nin yoğun ticari ilişkileri bulunmaktadır. Örneğin, Kırgızistan'da birçok Türk firması faaliyet gösterirken, gerek ithalat firmaları tarafından, gerekse bavul turizmi ile Türkiye'den hemen her tür mal Kırgızistan'a giriş yapmaktadır. Ülkenin güneyindeki Oş şehri yakınlarında bulunan Karasu Pazarı ve kuzeyinde bulunan Bişkek'teki Dordoy Pazarı, diğer ülke mallarıyla birlikte Türk mallarının Rusya, Tacikistan, Özbekistan gibi bölge ülkelere yeniden ihracat yapıldığı noktalardır. Bu ticaretin ve birçok Kırgızistan yurttaşının Türkiye'ye çalışmaya gitmesinin de etkisiyle, Türkiye Türkçesinin öğrenilme motivasyonunun ticaretten kaynaklandığı gözlemlenebilmektedir.

Bir dilin başka toplumlar tarafından öğrenilen bir dil olmasını belirleyen etmenlerin başında o ülkelerin uyguladıkları *dil politikaları* gelmektedir. Ancak bir ülkenin işgali sonrasında sömürgeleştirilen alanlarda başlangıçta zorla ileriki aşamalarda alışkanlık, ihtiyaç ve benzeri sebeplerden dolayı da dil öğrenimi gerçekleşmektedir. En çok konuşulan diller arasında yer alan İngilizce, İspanyolca, Rusça, Mandarin dilinin kullanıldığı alanlara bakıldığında dil coğrafyasının çeşitliliği görülecektir (Açık, 2014: 593).

Siyasi ve ekonomik gücün etkisiyle ve sömürgeciliğin mirasıyla bugün İngilizce küresel anlamda *Lingua Franca*'dır. Büyük Britanya, Kanada'dan Avustralya'ya ve Yeni Zelanda'ya uzanan İngiliz kraliçesine bağlı topraklarıyla üzerinde güneş batmayan bir ülkedir. Daha önce İngiliz sömürgesi olan ve ekonomik çıkarlardan kaynaklanan bir savaşla bağımsızlığını ilan ederek kurulan ve zaman içinde süper

güç olarak dünya siyasetine oturan Amerika Birleşik Devletleri'nin de varlığı ile İngilizce baskın bir dil haline gelmiştir. Sadece sömürgecilik değil, ABD ve Büyük Britanya'nın ekonomik, bilimsel ve siyasi güçlerinin dünya siyasetinde baskın olması, İngilizcenin küresel anlamda *Lingua Franca* olmasının etmenleridir. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra siyasi etkisini dünya üzerinde güçlendirmesiyle İngilizcenin *Lingua Franca* olarak Fransızcanın yerini aldığı görülmektedir. Küresel *Lingua Franca*'nın dünyanın her yerinde, her nesil tarafından öğrenilmesi ihtiyacı "dil pazarı"nı yaratmıştır. Bu da 'dil ticareti'ni doğurmuştur. Bugün Büyük Britanya ve ABD gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında İngilizce eğitimi veren ülkelerdir. Kanada ve Malta da ülkelerinde bulundurdıkları dil okulları ile bu pazardan paylarını almaktadır.

İspanyolca, İspanya'nın sömürge mirasının etkisiyle bugün Güney Amerika'da Brezilya hariç bölgesel *Lingua Franca* olmasının yanında Afrika'da bazı ülkelerde, Filipinlerde ve ABD'nin güney eyaletlerinde de konuşan nüfusu bulunan bir dildir. Fransızcanın ise, özellikle eski Afrika sömürgelerinde hâlâ kullanılan yaygın bir dil olmasının; diğer yandan bu kıtada birçok ülkede resmi dil statüsünde olmasının avantajını da kullanarak (Mali, Fas, Nijer, Çad gibi...) İngilizceyle birlikte bölgesel *Lingua Franca* rolünü paylaşmakta olduğu görülmektedir. Ayrıca Kanada'da Quebec Özerk Devleti'nde Fransızca yoğun olarak konuşulmakta ve Kanada'da Fransızca İngilizceyle birlikte resmi dil statüsünde bulunmaktadır.

Bir ülkenin dilinin öğrenilmesini gerekli kılan unsurlar, o ülkenin yürütmüş olduğu politik, ekonomik, ticarî ve kültürel ilişkilerin yanı sıra o ülkenin sahip olduğu dil politikaları ve dil planlamalarıyla birebir ilişkilidir. Küreselleşen dünyada, insanlar her an iletişim içindedir. Bir milletin dilinin diğer milletler tarafından öğrenilmesi o ülkenin prestiji olmuş, gelişmiş ülkeler dillerinin ikinci planda kalmasına izin vermemek için çeşitli dil planlamaları ve politikaları üretmeye gayret etmişlerdir (Açık, 2014: 594).

Başka bir açıdan baktığımızda küresel ve bölgesel anlamda 'dil savaşları' diyebileceğimiz bir durum ortaya çıkmaktadır. Özellikle İngilizceye karşı eski *Lingua Franca* olan Fransızcanın yarışı kaybetmeye hiç niyeti yoktur. Fransa, dünya çapına yaydığı Fransızca Enstitüleri, işbirlikleri ve çeşitli kurumlarıyla Fransızcanın devamını sağlamaya çalışmaktadır. Hatta bu mücadelede uluslararası televizyon yayınları da önemli bir silah olarak kullanılmaktadır... Birçok dilde uluslararası televizyon yayıncılığı bulunmakta ve özellikle devlet eliyle yayın yapanlarda bu misyon hiç göz ardı edilmemektedir.

Lingua Franca Olarak Rusça

Çarlık Rusyası ve Sovyetler Birliği, içinde birçok halkı ve dili barındırmaktaydı. Bu yapı içinde ortak iletişim dili Rusçaydı. Anadil olarak Rusların kullandığı Rusça, Kafkas halklarının, Türk soyluların coğrafyasının da dili olmuştur.

Rus dilinin bu coğrafyada yaygınlaşması öncelikle Rusların işgaline bağlıdır. Daha sonraki zamanlarda uygulanan dil politikaları ile Rusça, neredeyse ana dilinde bile önemli bir dil haline gelmiştir (Açık, 2014: 593-594). Rusça sadece Kafkas halkları ve Türk soylu halkların değil, Baltık halkları ve bu coğrafyada yaşayan diğer halkların da ana dil boyutunda dilleri haline gelmiştir. Rusçanın Rusların işgal ettikleri coğrafyada *Lingua Franca* boyutunun yanında anadil boyutuna gelmesi, sadece SSCB'nin politikaları ile olmamıştır. Çarlık Rusya'sında da dil ile ilgili politikalar geliştirildiği görülmektedir. Çarlık Rusyası'nın dil politikaları 19. yüzyılda başlamıştır.

19. yüzyılın ortalarında II. Alexander, Rusçanın yaygınlaştırılması da dahil bir dizi önlem aracılığıyla imparatorluğu birleştirmeye girişmiştir ve böylece Ruslaştırma politikaları telaffuz edilmeye başlanmıştır. Katolik olmayan Ukraynalılar ve Beyaz Ruslar gibi Ortodoks Hristiyan Slavların Ruslaştırılmaları özellikle dikkate alınmıştır. Kalmuklar ya da Özbekler gibi ırksal ve dini azınlıkların Ruslaştırılması daha az önemli sayılmıştır. Yahudilerin Ruslaştırılmaları ve asimilasyonu güçlü bir şekilde önlenmiştir (Pavlenko, 2008: 4). Çarlık Rusya'sının Ruslaştırma politikasında Rus dilinin hakim hale getirilmesinin öne çıktığı ve bunun da dinsel olarak Hristiyan kimliğe sahip etnisitelerin üzerinde eğitimde Rusçanın hâkimiyetinin sağlanması olarak uygulandığı görülmektedir.

Çarlığın Avrupa topraklarında Lehçenin, Ukraynancanın, Belaruscunun, Moldovcanın, Litvancanın ve Almancanın kullanımının sınırlandırılması, onların yerine ilköğretimde, ortaöğretim ve yüksek öğretimde Rusçanın yerleştirilmesi için önlemler alınmıştır. Rusça gazeteler yerel dilde gazetelerin ve çift dilli gazetelerin yerine gelmiştir. Öte yandan Orta Asya'da Rus dili bürokratik yapıların ötesine hiç geçmemiş ve ana diller eşi görülmemiş bir canlanma yaşamıştır (Pavlenko, 2008:4).

Çarlık Rusyası döneminde, İlminski, aşırı milliyetçi ve merkeziyetçi bir anlayış sergilemiş ve silici bir politikanın öncülüğüne soyunmuştur. 1881 yılında N.I. İlminski, A.P. Maslovski'ye gönderdiği mektupta, Türkistan halkının eğitilmesinden, özellikle onların yüksek öğrenim kurumlarında eğitim almalarından derin endişeleri olduğunu, bunun Moğol istilasından daha korkunç neticeler doğuracağını ifade ediyordu. Yerlilerin ilkokul düzeyinde bir bilgi seviyesinde bulunmasını yeterli gören İlminski, yerlilerin ana dillerini gramer kuralları çerçevesinde öğrenmesini tehlikeli buluyordu (Egamberdiyev, 2005:106'dan aktaran Karabulut, 2009: 66).

1905 devrimiyle Rus İmparatorluğu'nun monarşiye geçişiyle birlikte diller üzerindeki baskının daha hafiflediği görülmektedir. 1917 devriminin ardından kurulan Sovyetler Birliği'nde ise diller üzerinde yeni politikalar gerçekleştirilecek ve özellikle Orta Asya'daki Türk devletlerine yönelik alfabe değişiklikleri dahil önemli dil baskıları getirilecektir.

Görüldüğü üzere 19. yüzyıldan itibaren Rusya bir dil politikası uygulamıştır. *Dil politikası, milli birliğin sağlanması, ekonomik şartlar gibi sebeplerle, dilin şekil ve işlevlerine siyasi otoritenin müdahalesi diye tanımlanabilir. Bir toplumdaki dillerin statü,*

kullanım, alan ve bölgeleriyle bu dili konuşanların haklarına ilişkin görüş, ilke ve kararlar dizisi olarak da tanımlanmaktadır. Dil politikaları, azınlık politikalarına paralel olarak; özümleyici, farklılıkçı ve çokkültürlü olmak üzere üç başlık altında incelenebilir. Özümleyici politikalar tek dillilik idealine yönelerek, toplumun dilsel olarak türdeş olmasını hedefler (Açık, 2014: 595).

Çok dilin bulunduğu ülkelerde ortak iletişim diline ihtiyaç vardır. Bazı ülkelerde ortak iletişim dili birden fazla olabilmektedir. Dilin konumunu belirlemek için Statü Planlaması devreye girer.

“Statü planlaması” ise, bir dilin “ulusal ya da resmî dil olarak kullanılması ya da başka bir işlevde kullanılacağına belirlenmesini içermektedir. Bu müdahale kamusal alanda sadece bir dilin ya da birden çok dilin kullanılması kararını gerektirir. Siyasal iktidar çeşitli dil planları arasında tercih yaparken bazı objektif kriterleri dikkate alsa da çoğunlukla ideolojiler etkili olmaktadır (Açık, 2014: 595).

Sovyetler Birliği’nde ideoloji ülkede yeni yapay milliyetler ve sınırlar oluşturmak ve bu sınırlar içindeki halklara her birinin kullandığı dilin lehçelerini ayrı birer dil olarak kabul etmek ve ettirmek olmuştur. Buna en iyi örnek, Türkçenin farklı lehçelerini kullanan Türk halklarının her birinin lehçesinin ayrı bir dil olarak kabul edilmesidir. Bunun yansımaları halkın dilinde bugün de devam etmektedir. Örneğin, Kırgızlar Türkiye Türkçesi için “Türkçe” kelimesini; Kırgız Türkçesi için “Kırgızca”, Kazak Türkçesi için “Kazakça”, Özbek Türkçesi için “Özbekçe” ifadelerini kullanmaktadırlar. Sovyetler Birliği’nin dili parçala ve farklılaştırarak yönet politikası Türkçeyi bölgede parçalamış ve Türk Dünyası’nda farklı dil ve milliyet algıları yaratmıştır. Bu milliyetler kimliklere de yansımıştır. Pasaport adıyla adlandırılan nüfus cüzdanlarının kapağında Sovyet vatandaşlığı vurgulanırken; diğer yandan içinde hangi milliyete mensup olduğu da yazılmıştır. Bu uygulama birçok etnik grubun yaşadığı Kırgızistan’da hâlâ devam etmektedir. İç pasaport (nüfus cüzdanı) ve uluslararası pasaport (pasaport) olarak adlandırılabilen pasaportlarda Kırgızistan vatandaşlarının dahil olduğu etnik gruplar da yazmaktadır. Örneğin: Rus, Kazak, Uygur, Özbek, Türk (Ahıskalı Türkler), Dungan gibi...

Lenin, halkların kardeşliği ve milletlerin bütünleşmesi projesini yürütürken, Orta Asya’nın hemen her bölgesine Rus okullarını da yayıyordu. Kısmi serbestlik içinde halk kendi okullarını da açabiliyor ve ana dilini öğretebiliyordu. 1924’te Stalin iktidara geçince eşitliğin ve kardeşliğin sözde kaldığı anlaşılmaya başlanmış ve yerli halk hem dilleriyle hem de kültürleriyle medeniyetsiz bir yığın olarak algılanmıştır. Her ne kadar Stalin de Lenin gibi örneğin, 1936 yılında çıkarmış olduğu bir yasa ile (Anayasanın 12. maddesi), yerli halkların dillerini kullanmalarını garanti altına almış ise de, 1937 yılında çıkarmış olduğu başka bir yasa ile bütün okullarda Rusça öğretimini zorunlu hale getirmiştir. Bu tarihlerde “Rus dili vasıtasıyla komünizme daha çabuk ulaşılabileceği” söylenmiştir. 1940’lara kadar geçen süreçte bütün hazırlıkları yapmış olan Sovyet imparatorluğu, kendince normalleşme sürecine girildiğini görünce imparatorluğu tek bir dil ile idare etmenin gereğini böylece belirgin

hale getirmişlerdir. Bu dönemde neredeyse ana dilinde eğitim yok olma noktasına gelmiştir (Karabulut, 2009: 74-76).

Dil politikası çerçevesinde Sovyetler Birliği'nde yaşayan halkların alfabelerine de müdahale edilmiştir. Ancak bu müdahalede ağırlığın Türkistan'a yapıldığı görülmektedir. Örneğin Gürcü alfabesi Sovyet döneminde de kullanılmıştır.

Latin alfabesinin Azerbaycan Yüksek Sovyeti'nde kabul edilişi 1925 yılında gerçekleşir. Birkaç yıl için dede Türkistan halklarının Latin alfabesine geçişlerinin başladığı görülmektedir. Bu dönemde yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde de, Sovyet Türkistanı'nda da Arapça harfler kullanılmaktadır. Bu, tüm Türklerin ortak bir alfabe kullandığı bir dönemdi. Sovyetler Birliği'nin Türkistan halklarını Latin alfabesine geçirme sürecinde Türkiye'nin de 1928'de Latin alfabesini kabul etmesi ile Türk Dünyası yine ortak bir alfabe kullanır olmuştur. Böylece ortak alfabe kullanımı Türkiye ve Türkistan halklarının kolaylıkla anlaşabilmelerini sağlayacak, bağları devam ettirecektir. Ancak kısa bir süre sonra Türkistan halkları hızlı bir şekilde Kiril alfabesine geçirilecektir.

Stalin döneminde Türkistan'da uygulanan alfabe politikası Türkistan halklarını birbirilerini anlayamaz hale getirmeyi amaçlar. Her Türk boyu için Latin alfabeleri tasarlanır. 1 Kasım 1928'de Türkiye'nin Latin alfabesine geçişinin ardından, Sovyetler Birliği içindeki Türk halklarının birbirleriyle ve Türkiye'yle aralarındaki iletişimi kıran ve zorlaştıran Kiril alfabesine geçiş kararı alınır ve Sovyet ülkesindeki Türk halklarına Kiril alfabesi içinde birbirinden farklı alfabeler tasarlanarak uygulanır.

Sovyetler Birliği'nde dil ve eğitimde üçüncü aşamaya Kruşçev döneminde geçilir. Stalin'in Rusçayı zorunlu hale getirmesine karşın ana dilinde eğitim yasasını da yürürlükte tutması, Ruslaştırma adına büyük bir adım olmakla birlikte yeterli olmamıştır. Atlatılan İkinci Dünya Savaşı, hem yerli halklarda büyük huzursuzlukların ortaya çıkmasına neden olmuş, hem de yaşamaktan başka gayesi olmayan, çocuklarına daha iyi bir gelecekte başka bir şey hedeflemeyen aileler, bir anlamda büyük bir paradoksun içinde kalmışlardır. Öte yandan, Federalizmin ve Rusça olmayan dillerin teşviki, Komünist Partisi'nin iktidarının yayılması ve sürdürülmesi amacıyla stratejik bir karar olmuştur. Teorik planda ise Komünist Partisi'nin resmi doktrini ile aşamalı olarak milli farkların ve milletlerin zamanla ortadan kalkacağı umulmuştur. N. Kruşçev, bu konudaki düşüncesini, 1961'de, 22. Parti Kongresi'nde, Sovyetler Birliği Komünist Partisi 3. Programı'nda dile getirmiştir. Ona göre, etnik farklar zamanla yok olacaktır ve tek bir anlaşma dili (lingua franca) bütün halklar tarafından kabul edilecektir (Karabulut, 2009: 65-77).

Rusçanın Lingua Franca oluşu onun sınırları Avrupa'dan Uzakdoğu'ya ulaşan büyük Sovyet ülkesinde yüksek dil seviyesine getirilişi ile mümkün olmuştur. Sovyetler Birliği'ni oluşturan sosyalist cumhuriyetlerde çift dillilik var olmuştur. Bu çift dilliliğin bağımsızlık sonrasında da bazı post-Sovyet ülkelerinde yoğun şekilde devam ettiği görülmektedir.

İki dilli toplumlarda, genellikle *yüksek dil* ve *düşük dil* olarak adlandırılan statüleri ve alanları farklı dil ya da dil çeşitleri bulunur. Yüksek dil daha çok resmî ortamlarda öğrenilir ve resmî söylem işlevlerini yerine getirir. Düşük dil ise resmî olmayan ortamlarda konuşulur. Burada önemli bir kavram, genellikle dillerden birinin egemen olduğu alanlar bulunmasıdır. *Yüksek* ve *düşük diller* rekabet içinde olmayıp kendi alanlarında egemen olmayı sürdürürlerse istikrarlı çift dillilik söz konusu olur. Türk dili açısından düşündüğümüzde, gerek Rusya Federasyonu gerekse Kazakistan ve Kırgızistan coğrafyasında Rusça yüksek dil, diğerleri düşük dil statüsüne sahip; eğitim, bilim, sanat v.b. alanlarda statüsü yüksek dil, günlük hayatta statüsü düşük dil kullanılmaktadır (Açık, 2014: 594).

Örneğin, Rusça ve Kırgız Türkçesinin resmi dil statüsünü paylaştığı Kırgızistan'da Kırgız Türkçesini bilmeyen ve ana dili Rusça olan Kırgızlara sık rastlanmaktadır. Ülkedeki diğer etnik yapıların da kendi dillerinin yanında yüksek dil olarak Kırgız Türkçesini değil de, Rusçayı bildikleri gözlemlenmektedir. Halk nezdinde Rusça konuşmanın şehirliliği; Kırgız Türkçesini konuşmanın ise daha çok kırsallığı ifade etmekte olduğu görülür. Devlet okulları Rusça eğitim veren ve Kırgızca eğitim veren okullar olarak ayrılmıştır. Ülkedeki resmi yazışmalar, tabelalar ve daha birçok şey çift dillidir.

Türkmenistan, Azerbaycan, Özbekistan bağımsızlıklarının ardından bir süre sonra Latin alfabesine geçmişlerdir. Ancak Kazakistan ve Kırgızistan hâlâ Kiril alfabesini kullanmaktadır. Kırgızistan'daki bu örnekte görüldüğü üzere Lingua Franca olarak Rusça birçok kişinin anadili konumuna oturmuştur. Bunun yanında Sovyetlerin dil ve milliyet politikasının bir kalıntısı olarak değerlendirilebilmesi mümkün olan nokta şudur: Kırgızlar kendilerine Kırgız, dillerine Kırgızca demektedirler. Türkiyelilere Türk, dillerini ise Türkçe olarak adlandırırlar. Kırgızlara göre Kırgızca ve Türkçe birbirine benzeyen dillerdir. Kırgızlarla Türklerin dillerinin ve atalarının bir olduğunu belirten Kırgızların yanı sıra; bunun tam tersi olarak Kırgızlarla Rusların akraba toplum olduklarını iddia eden kişilerle de karşılaşmaktadır. Rusçanın Lingua Franca konumu Kırgızistan'da öyle güçlüdür ki; Eski Sovyet coğrafyasının dışına hiç çıkmamış Kırgızlar arasında Türkiye'de resmi dilin Rusça olduğunu, herkesin Rusça bildiğini düşünen ve bunun doğruluğunu soran kişilerle karşılaşmak mümkündür.

Açık (2014), çok dilli devletler olarak Osmanlı İmparatorluğu ve SSCB arasındaki dil politikası farklılığını şöyle açıklamaktadır: Osmanlı İmparatorluğu döneminde resmî dil her ne kadar Türkçe olsa da, egemenliği altındaki coğrafyalarda çok kültürlü bir politika izlenmiştir. Ancak çok dilli politikaların farklı türleri olduğu gibi, başka alanlardaki politikalarla desteklenmesi gerektiği de bilinmektedir. Mesela Osmanlı döneminde uygulanan dil politikası ile Sovyetler döneminde uygulanan çok dillilik politikası birbirine tamamen zıttır. Ruslar çok dilliliği ideolojik amaçlara ulaşmak için bir araç olarak görmüştür. Ancak Rusçanın hem sosyal alanda hem de resmî alanda tam bir hâkimiyet kurduğu, hatta Türk lehçeleri açısından bakıldığında ciddi

oranda ana dili kaybına neden olduğu bilinmektedir. Türkler, Asya'dan Balkanlar'a Anadolu'dan Afrika'ya oldukça geniş bir alanda yaşamalarına rağmen Türkçeyi bu coğrafyanın yegâne dili haline getirmek gibi bir politika takip etmemişlerdir. Çeşitli dinlerle, dillerle, kültürlerin bir arada hayatta kalmasını sağlamışlardır. Türklerin hâkim olduğu coğrafyalarda Türkçeden dolayı herhangi bir dil ölümüne rastlanmazken, Rusların egemen olduğu coğrafyalarda Türk dillerinden bazılarının yok olması, bazılarının tehlikedeki diller arasına girmesi, iki milletin takip ettiği iki farklı dil politikasının sonucunu göstermektedir. Asya, Afrika, Amerika gibi coğrafyalarda da egemen güçlerin dil politikalarının etkileri olarak dil ölümlerine rastlanmış veya yok olma sınırına gelmiş dilleri görmekteyiz (Açık, 2014: 595-596).

Çarlık Rusyası'nda 19. yüzyılda başlayan dil politikaları ve Ruslaştırmanın geldiği yüksek aşama Sovyetler Birliği döneminde yaşanmış ve Rusça *Lingua Franca* olarak Birlik halkları tarafından kullanılır hale gelmiştir. Bunu gerçekleştirmek için uygulanan dil politikalarında eğitim önemli bir aktör olmuştur.

Komünist hükümetin ekonomik, ideolojik, askeri ve siyasi iktidarı, yerli halkın dönüşmesini ve iradi olarak çocukların gelecek kaygısı ile Rus okullarına yönlendirilmesini sağlıyordu. Benzer şekilde Lenin, halklara kendi dillerini öğretebilecekleri mesajını verirken, Rusçanın tek devlet dili olması gerektiğinin üzerinde ısrarla duruyordu. Hatta göstermelik okullarda ve göstermelik derslerle Türk olmayan öğretmenlere, Türk lehçelerini öğretme görevleri veriyordu. Bu anlamda denetim mekanizmasını bilerek ve isteyerek çalıştırmıyor, o okullarda neler okutulduğunu araştırmıyordu. Türk topraklarına dışarıdan gelen başta Ruslar olmak üzere insanlar, yerli dili öğrenmeyi bir kayıp olarak görüyorlardı. Nitekim, örneğin, Kazakistan'da 1989 sayımlarına göre Kazakça bilen Rus sayısı onca yıl geçmesine rağmen yüzde birin üstüne çıkamamıştır. Normalleştirilmiş süreçte Türk lehçelerini öğretme işi sürekli başarısızlıkla sonuçlanırken, Rusça yükselen bir değer haline geliyordu (Karabulut, 2009: 74).

Bazı post-Sovyet ülkelerinde ve eski Doğu Bloku ülkelerinden olan Doğru Avrupa ülkelerinde Rusçanın *Lingua Franca* rolü zayıflamış olsa da, eski Sovyet topraklarında Rusça halen *bölgesel Lingua Franca* olarak göze çarpmaktadır. Post-Sovyet Türk devletlerinin birbirleri ile iletişimlerinde de Rusçanın ağırlığı dikkat çekicidir. Öte yandan, Gürcistan'da gençlerin yabancı dil olarak Rusça yerine İngilizce bildikleri görülmektedir. Ülke Kiril alfabesi ve Rusçadan büyük ölçüde arındırılmıştır. Rusya ile yapılan Güney Osetya Savaşı'nın da ardından bu ülkeyle ilişkiler kesilmiş durumdadır.

Lingua Franca Temelli Uluslararası Televizyon Yayıncılığı ve Mir TV

Uluslararası televizyon yayıncılığı, gelişen uydu teknolojisine bağlı olarak ilk olarak 1984'te Avrupalı frankofon kanal TV5'in, 1985 yılında CNN International televizyon kanalının yayını ve ardından 1987 yılında Music Television (MTV) kana-

lının uluslararası yayınlarıyla başlamıştır. Avrupa’da kamu yayıncılığı formunda ABD’de ise tecimsel yayıncılık formunda başlayan uluslararası televizyon yayıncılığı özellikle siyasi, ekonomik ve uluslararası ilişkiler gibi alanlarda önemli bir araç olarak kullanılmaktadır.

Uluslararası televizyonların, yayın alanlarını belirlerken kendileri için jeostratejik olarak önemli olan bölgelere odaklandıkları gözlemlenmektedir. Bugün İngilizce İspanyolca, Fransızca, Portekizce, Çince, Türkçe, Arapça, Hintçe ve diğer dillerdeki yayınların yoğunlaştıkları bölgelere bakıldığında bu açıkça görülmektedir. Özellikle uluslararası yayın yapan kamu kanallarında bu durum daha belirgindir. Zira, bu kanalları yöneten ülkeler öncelikle kendileri için siyasi ve jeostratejik öneme haiz bölgelere yayınlarını ulaştırmayı hedeflemektedirler (Demirkıran, 2008: 163). Devletler için uluslararası televizyon yayıncılığı, özellikle kamu yayıncısı kuruluşları aracılığıyla kendi politikalarını uluslararası siyasette desteklemeyi, kabul ettirmeyi, propaganda yapabilmeyi sağlar. Bu nedenle birçok kamu yayıncısı, kendi ülkesinde konuşulan dilin yanında uluslararası iletişim dilinde ki bugün için İngilizcedir- stratejik gördüğü coğrafyalarda kullanılan dillerde ve bölgesel Lingua Franca’larda yayın yapmaktadır. Günümüzde uluslararası televizyon yayınlarında İngilizce, Fransızca, İspanyolca, Arapça, Çince, Hintçe gibi dillerin yaygın olduğu gözlemlenmektedir.

Dünya yüzeyinde dillerin dağılımı sömürgecilik tarihi ile yakından ilintilidir ve uydu teknolojisinin yayıncılıkta kullanılmaya başlamasıyla birlikte başlayan uluslararası televizyon yayıncılığında birçok kolonyalist ülke eski sömürgelerinin coğrafyasına yönelik yayınlar yapmaktadır. Uluslararası televizyon yayıncılığında “dil temelli” ve “dil ve etnik temelli” yayınlar öne çıkmaktadır.

Dil ve etnik temelli yayın yapan uluslararası kanallar, etnik kökeni aynı olduğu için aynı dili veya lehçeyi konuşan topluluklara yönelik yayın yapmakta olduklarından, bu açıdan dil temelli yayın yapan kanallar sınıfında da gösterilebilirler. Ancak dil temelli yayın yapan kanalların dil ve etnik temelli yayın yapan kanallardan farkı, bu kanalların etnik köken gözetmeden aynı dili konuşan izleyicilere hitap etmeleridir. Bu izleyici kitlesinin konuştuğu ortak dil, ana dil veya çift dilli toplumlarda ikinci dil olabileceği gibi yabancı dil olarak bilinen dil de olabilmektedir. Dil temelli yayın yapan kanallarda izleyici ortak dil çatısı altında toplanmaktadır. Örneğin, dünyanın hangi coğrafyasında olursa olsun, İngilizce yayın yapan bir kanalın potansiyel hedef kitlesi İngilizce bilen herkeştir (Demirkıran, 2008: 137). İzleyiciyi ortak dil çatısı altında toplayan uluslararası televizyon kanallarından birisi de Rusça yayın yapan Mir TV’dir. Rusçanın bölgesel Lingua Franca olmasını değerlendiren bu televizyon kanalı, SSCB’nin dağılmasıyla 1991 yılında kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu’nun yayın organıdır. Rusçada “Mir” (МИР) kelimesi “dünya” anlamına gelmektedir.

8 Aralık 1991’de SSCB’nin dağılışı ve BDT’nin kuruluşunu ilan eden ülkeler Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya ve Ukrayna’ydı. Baltık ülkeleri Estonya, Litvan-

ya ve Letonya, bu birliğe katılmamışlardır. 21 Aralık 1991’de Kazakistan’ın eski başkenti Alma-Ata’da (şimdiki adı Almatı) 11 Eski SSCB cumhuriyeti liderinin imzaladığı Alma-Ata Protokolü ile BDT üyeleri netleşmiştir: Azerbaycan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya Federasyonu, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna ve Özbekistan. BDT’ye 1993 yılında katılan Gürcistan, Rusya ile yapılan ve Güney Osetya’nın “de facto” bağımsızlığı ile sonuçlanan savaşın ardından 2009 yılında birlikten ayrılmış; Türkmenistan “*Sovyetler Birliği döneminden kalan borçların Rusya tarafından ödenmediği gerekçesiyle 2005 yılında Bağımsız Devletler Topluluğu üyeliğinden ayrılmış gözlemci statüsüyle toplantılara katılmaya devam etmiştir.*” (<http://avrasyamerkezi.okan.edu.tr>) kurucu ülkelerden Ukrayna ise 2014 yılında Ukrayna’daki Rus yanlısı ayrılıkçı hareketlerin yaşandığı ve Kırım’ın Rusya tarafından ilhak edilmesiyle birlikten çıkma kararını bildirmiştir.

BDT’nin kurulması bir anlamda SSCB’nin dağılmasıyla ortaya çıkan bağımsız devletlerin aynı bedenin parçaları olarak bir arada durma çabası olarak da değerlendirilebilir. Sanayileri, gıda ve enerji kaynakları SSCB döneminde birbirine bağlı olan bu ülkelerin bağımsızlıkla gelecek olan ani sorunlara karşı güç birliği içinde olmaları gerekiyordu. Bu, SSCB hukuken sona ermiş olsa da, SSCB’nin çatısı altındaki birlikliğin BDT çatısı altında çok daha esnek olarak devam etmesi demektir. SSCB’nin medya çatısını Sovyet Televizyonu sağlarken; BDT’nin medya çatısını ise 1992 yılında kurulan Mir TV sağlayacaktı. Kanalin yayın dili SSCB’de yüksek dil olarak tanımlanan ve BDT üyesi ülkelerin ortak iletişim dili olan Rusçadır. Başka bir deyişle Eski Sovyet coğrafyasının Lingua Francası BDT bünyesinde de devam etmektedir.

BDT’nin bir entegrasyon projesi olan Mir TV Devletlerarası Mir TV ve Radyo Şirketi (MTRK) olarak yayına başlamıştır. Kanal, BDT üyesi ülkelerin siyasi, ekonomik ve insani işbirliğini vurgulamak için kurulmuştur. Mir TV; BDT ülkelerinde, Gürcistan, Bulgaristan, Kanada, Almanya, Letonya, Sırbistan, Estonya, Çek Cumhuriyeti ve İsviçre’den de izlenebilmektedir. Mir TV’nin içeriğinde önemli ölçüde uzun metrajlı filmler ve diziler bulunmaktadır. Bunun yanında kanalın yayınında BDT ülkelerindeki ve dünyadaki önemli olayları kapsayan enformasyon ve analiz programları olduğu gibi, kamuyu ilgilendiren bilgileri içeren, çocuk, eğlence ve aktüel programlar bulunmaktadır. Yayın, 14 ülkedeki 4 saat dilimi göz önünde bulundurularak planlanmıştır. Mir TV, Rusya Federasyonu’nda yayın lisansı ile Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan’da ulusal yayın ağında bulunmaktadır. Kanal, 64 ulustan temsilcilerin çalıştığı profesyonel bir ekipten oluşmakta, haberleri Rusya, BDT ülkeleri ve Gürcistan’da yaşayan muhabirleri aracılığıyla birinci elden almaktadır. Ayrıca Mir’in 2009’da çalışmaya başlayan, ancak tüzel olmayan Devletlerarası Haber Havuzu üye ülkelerin ulusal kamu kanallarında yayınlanan haberlerden oluşmaktadır. Mir, bu havuzun günlük operasyonlarının teknik operatörü ve koordinatörüdür. (<http://mirtv.ru>)

Mir TV’de film ve televizyon dizilerinin yanında spesifik olarak BDT ülkelerine yönelik bazı programlar yer almaktadır:

Акценты (Aksenti, Tr: Aksanlar): BDT ülkelerinden siyasetçiler, ekonomistler ve siyasal bilimler uzmanlarının katıldığı günün önemli ve ses getiren olaylarını tartıştıkları bir programdır.

Слово за слово (Slova Za Slova, Tr: Kelimesi Kelimesine): Bir söyleşi programıdır ve konuları en sıcak sosyal, ekonomik, politik ve kültürel konulardan seçilmektedir. BDT üyesi ülkelerden konukların yer aldığı programın 15 Ekim 2014 tarihinde yayınlanan bölümünde BDT'yi doğrudan ilgilendiren bir konu olarak Ukrayna'nın BDT üyeliğinden ayrılma kararının yol açacağı sonuçlar tartışılmıştır.

Сделано в СССР (Cdelano Vı SSSR, Tr: SSCB'de Yapılmıştır): Bu program ile üye ülkelerin eski birliği olan SSCB'nin varlığı bir miras olarak sürdürülmektedir. Program, Sovyet estetik ve kültürü, idol kişilerinin görünmeyen yaşamını, yüksek sanat ve kısa süreli modaları anlatan bir belgesel dizisidir. Bu programda Sovyet döneminin bilimsel keşifleri, spor başarıları, kültürel olağanüstülüğü ve kendi karakteristik yapısıyla bir çağ olduğu vurgulanmaktadır.

Добро пожаловать! (Dobra Pajolavat!, Tr: Hoşgeldiniz!): BDT üyesi ülkeler arasında çalışma amaçlı göçmenlikler olduğu gibi, göç yolunun sonu Rusya'da yoğunlaşmış durumdadır. Öte yandan SSCB devletlerinin bağımsızlığının ardından buralardaki Rus nüfusun önemli bir bölümü Rusya'nın da teşvikiyle dönmüşlerdir. BDT dışına da göç devam etmektedir. Göçmenlerin yaşadığı zorluklar üzerine bir yapım olan program, Sovyetler Birliği'nden ve diğer ülkelere giden göçmenlerin yaşadığı problemleri ele almaktadır.

Союзники (Soyuzinki, Tr: Müttefikler): Askeri bir televizyon programıdır. Programda BDT ülkelerindeki yeni askeri ekipmanlar, uyuşturucu ile mücadele, terörle mücadele, karşı casusluk gibi konular ele alınmaktadır. Programın jeneriğinde mermi, helikopter pervanesi, tank paletini çağrıştıran grafik ve animasyonlar programın ismini oluşturmaktadır. Programın 18 Ekim 2014 tarihinde yayınlanan bölümünün konusu gençlerin askeri-vatansever görevlere ilgisi ve silaha hevesidir. Programda genç erkek ve kızların katıldığı askeri bir festivalden görüntüler ve festivalde silahlı askeri eğitim alan gençlerle yapılan röportajlar yer almaktadır. Program, Mir'in haber kanalı Mir 24 kanalı tarafından yapılmıştır.

Диаспоры (Diasporı, Tr: Diasporalar): Program adından da anlaşılacağı üzere diasporalarla ilgilidir. Programda Rusya'daki çeşitli diasporaların yaşamları ve kültürleri tanıtılmakta, diaspora üyelerinden ilginç hayat hikayeleri ele alınmaktadır. Örneğin, programın 28 Ağustos 2014 tarihinde yayınlanan bir bölümünde Rusya'nın Привольное Саратов (Privolnoye Saratov) bölgesinde yaşayan Arap-Çinli Müslüman toplum olan çiftçi Dunganların kültürü anlatılmaktadır. Programın 27 Mart 2014'te yayınlanan bir bölümü ise Kırım'daki Rus diasporası konseptiyle Kırım'a ayrılmıştır. 18 Mart 2014'te Kırım'ın Rusya'ya ilhakından çok kısa bir süre sonra yayınlanan "Sivastopol, Kırım, Rusya" adlı bölümde Kırım'da gerçekte ne olduğu, Kırım ve Sivastopol'un ateşli özgürlük mücadelesini nasıl yaşadığı, Kırım-

lıların neden Rusya'ya yeniden dahil olmak istedikleri vurgulanmıştır. Programda Rusya yanlısı her yaştan insan ellerinde Rus bayraklarıyla Kırım caddelerinde ve meydanlarında sevinç gösterileri yaparken gösterilirken, Kırım'a giren yolları kontrol altına alan Rusya yanlılarıyla, onlara yardıma gelen Kozaklarla, Rus halkla, papazlarla, Rusya memleket şarkıları söyleyen müzik gruplarıyla, hatta 2014 Sivastopol Şehri Güzeli ile yapılan röportajlarla Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasının haklı nedenlerinin gösterilmeye çalışıldığı dikkati çekmektedir.

Mir TV'nin diğer programları arasında çocuklara Rusça öğreten “Знаем русский” (Znaem Ruski, Tr: Rusça Bilelim); Beyaz Rusya'nın modern toplumunun anlatıldığı “Беларусь сегодня” (Belarus Sivodni, Tr: Beyaz Rusya Bugün) Kırgızistan'ın sanatçılarını, bilim adamlarını, politikacılarını, ilginç kişilerini anlatan “Кыргызстан в лицах” (Kırgızistan Vı Litsah, Tr: Kırgızistan'ın İnsanları) gibi BDT üyesi ülkelerle ilgili başka programları da bulunmaktadır.

Mir TV'nin yayınlarının kapsama alanına bakıldığında, toplamda 100 milyondan fazla kişi bulunmaktadır. (<http://www.mirtv.ru>) MTRK bünyesinde ana kanal Mir TV'nin yanında, Haber Kanalı Mir 24, HD yayın yapan Mir HD, Radyo Mir ve haber sitesi Mir24.tv bulunmaktadır.

Mir TV'nin haber kanalı Mir 24, 2013 yılında yayına başlamıştır. Kanalin içeriğinde, haberin yanı sıra kültürel ve bölgesel konular yer almaktadır. Programların hazırlanmasında ana yapı Mir TV'dir. Mir 24 televizyonu, haber içerikli yayın yapar ve Mir TV bünyesinde hazırlanan programları yayınlar. Ayrıca Mir 24 tarafından hazırlanmış programlar aynı şekilde Mir TV'de de yayınlanmaktadır.

Mir 24 Televizyonu, BDT ülkeleri ve dünyadaki haberleri vermektedir. Haber bültenleri saat başıdır. Her yarım saatte bir canlı olarak 15 dakika yorum programı yayınlanmaktadır. Ayrıca Birlik üyesi ülkelerin ulusal ve dini bayramları canlı verilmekte; zirveler, basın konferansları ve devletlerin açıklamaları yayınlanmaktadır. Mir 24, 18 ülkede izlenebilmektedir. Bu ülkeler Avusturya, Azerbaycan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Bulgaristan, Almanya, Gürcistan, Kazakistan, Kanada, Kırgızistan, Letonya, Moldova, Rusya, Sırbistan, Tacikistan, Ukrayna, İsviçre ve Türkiye'dir.

Haber kanalı Mir 24'ün yayın alanında BDT üyeleri dışındaki ülkeler de yer almaktadır. Kanalin BDT dışındaki hedef kitlesi Rusça yayın dili noktasında ele alındığında dört grup ortaya çıkmaktadır: Birinci grup, BDT üyesi ülkelerin yurttaşları; ikinci grup, Sovyetler Birliği içindeki eski cumhuriyetlerin halen Rusça konuşabilen orta yaş ve üstü nüfusu; üçüncü grup, Soğuk Savaş dönemindeki Varşova Paketi üyesi olan ülkelerin Lingua Francası olan Rusçayı bilen orta yaş ve üstü halkı; dördüncü grup BDT üyesi ülkelere başka ülkelere çeşitli amaçlarla göç etmiş olan ve Lingua Franca olarak Rusça bilen BDT ülkelerinin yurttaşları olarak değerlendirilebilir. Yayının Sırbistan'ı kapsamasının nedeninin ise halkı Slav olan Sırbistan'ın Rusya'ya dilsel, dinsel ve siyasi yakınlığı nedeniyle olduğu söylenebilir.

Sonuç

Tarih boyunca devletler ve uluslar birbirleriyle iletişime geçmiştir ve bu iletişimde belli dilleri yaygın olarak kullanmışlardır. Ortak iletişim dili olarak kullanılan *Lingua Franca* tarihsel gelişmelere bağlı olarak değişmiştir. 20. Yüzyıl da, diğer dönemler gibi küresel *Lingua Franca*'nın değişimine tanıklık etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'na kadar gerek diplomatik dil olarak, gerekse farklı ulusların birbirleriyle iletişiminde kullanılan Fransızcanın üstünlüğü, savaşın ardından zayıflamaya başlamış ve *Lingua Franca* rolünü İngilizcenin yükselmesiyle birlikte bu dile bırakmak zorunda kalmıştır. Bugün İngilizce küresel anlamda *Lingua Franca*'dır. Ancak dünyada İngilizcenin tamamıyla hakim olmadığı bölgeler ve yöreler de bulunmaktadır. Bunlardan birisi de, eski Sovyet coğrafyasıdır. Çarlık Rusyası'nın 19. yüzyılda başlattığı dil politikalarıyla biçimlenen sürecin ardından 20. yüzyılda SSCB'nin uyguladığı dil politikalarının sonuca ulaşmasıyla Rusça, SSCB içindeki cumhuriyetlerde ve Doğu Bloku'nda *Lingua Franca* haline getirilmiştir. SSCB içinde Rusça yüksek dil seviyesinde konumlandırılmış; ülkedeki dil birliği Rusçanın çevresinde sağlanmış; SSCB içindeki cumhuriyetlerin dilleri ise düşük dil seviyesinde tutulmaya çalışılmıştır. SSCB, her ne kadar halkların kardeşliği çevresinde bir araya geldiği belirtilen bir devlet olmuşsa da, Rusya, Ruslar ve Rus kültürü her zaman baskın olmuştur.

Dil politikası kapsamında Rusça eğitim yaygınlaştırılıp avantajlı ve popüler hale getirilirken, bir yandan da SSCB içindeki Türkistan coğrafyasında yaşayan Türk halkları yapay bölünmelerle ayrıştırılmış, yapay devlet ve uluslar ortaya çıkarılmıştır. Aynı zamanda bu halkların o dönem ortak olarak kullandıkları Arap alfabesi- ki Türkiye'de de 1928'e kadar kullanılıyordu- bu dönemde Latin alfabesi ile değiştirilmiştir. 1928'de Türkiye'nin de Latin alfabesini kabul etmesiyle birlikte Türkiye Türkleri ve Türkistan halkının farklı lehçeleri konuşsalar da, aynı alfabeyi kullanır olmuşlardır. Türkçenin farklı lehçelerinin aynı alfabeyi kullanmaları, geniş coğrafyaya yayılmış Türk Dünyası'nın iletişimini kolaylaştırıcı bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Ancak SSCB'nin bir sonraki hamlesi Türkistan'daki Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerini Kiril alfabesine geçirmek olmuştur. Böylece Türkiye ve Türkistan halkları arasındaki siyasi engellere dilin kolayca anlaşılabilirliği, yazının okunabilirliği engeli eklenmiştir.

Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasıyla birlikte kurulan ancak Baltık ülkelerinin katılmadığı Bağımsız Devletler Topluluğu, ekonomileri ve üretimleri gibi birçok konuda birbirlerine bağımlı hale getirilmiş Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerinin bağımsızlıkları ve rejim değişiklikleri sırasında kendilerini koruyacaklarını hissettikleri bir çatının devamı olmuştur. Bu yönüyle BDT, SSCB'nin farklı formda devamı gibi okunabilir.

BDT ülkelerinin aralarında anlaşmayı sağlayan dil, SSCB döneminden farklı değildir. Rusça, BDT üye ülkelerinin dil çatısını oluşturmaktadır. Şüphesiz

SSCB’de olduğu gibi BDT’de de baskın güç Rusya’dır. Birçok alandaki politikalarda yönlendiricinin Rusya olduğu görülmektedir. Zaman içinde BDT’den Gürcistan üyelikten ayrılmış; Türkmenistan gözlemci üye olmayı tercih etmiş, Ukrayna ise Rusya ile yaşadığı kriz nedeniyle 2014 yılında üyelikten ayrılma kararını BDT’ye sunmuştur.

Rusya’nın eski SSCB’de yaşanan birliği BDT ve ortak pazar gibi girişimlerle farklı bir rejimle yeniden kurmaya çalıştığı gözlemlenmektedir. BDT’yi ayakta tutabilmek ve birliği güçlendirmek için sadece ekonomik ve siyasi girişimler yetmemekte; bu girişimlerin sağlamlaştırılması ve birlik ruhunu oluşturmaları için de bir medya kuruluşu gerekmektedir. Bunu sağlamaya çalışan medya kuruluşu Mir Televizyon ve Radyo Kurumu olmuştur. Mir TV, BDT’nin entegrasyonu için çalışmakta ve bir anlamda eski Sovyet Televizyonu’nun yerini doldurmaktadır. Mir TV her ne kadar BDT ülkelerinin ortak yayını gibi görünsede, Kanalın Rusya tarafından yönlendirildiği aşıkardır. Örneğin, BDT üyesi iki ülke, Rusya ve Ukrayna arasındaki Kırım krizi sırasında bu ortak televizyonda Kırım’ın Rusya’ya ilhakının ne kadar haklı olduğunu savunan bir belgesel program yayınlanmıştır.

Mir TV, kuruluşunda belirtildiği gibi BDT’nin entegrasyonunu sağlamakla yükümlüyse, Topluluk üyesi iki ülke arasındaki sınır ihlali ve toprak ilhakı konusunda neden durumu anlatan objektif yaklaşımlı bir televizyon programı hazırlamamıştır? Mir TV’nin Rusya’nın yönettiği Sovyet coğrafyasını bugün de canlı tutmak isteğine hizmet eden bir yayın organı olduğu söylenebilir. Nitekim Mir TV, SSCB mirasının unutulmaması gerektiğini de yayınlarının içerikleriyle ortaya koymaktadır. Toplumsal belleğin aktif tutulması için yapılan programlardan birisi, Sovyet dönemindeki kazanımlara vurgu yapan “SSCB’de Yapılmıştır” adlı programdır. Yine kanalın “Müttefikler” adlı askeri programla militarizm canlı tutulmakta; bu programın yayınlanan bir bölümünde ise vatan sevgisinin silahla özdeşleştirilmediği görülmektedir.

SSCB’nin farklı bir formda devamı görüntüsünü veren BDT, Gramsci’nin hegemonya kuramını uluslararası boyuta uyarladığımızda federal bir devlete; bu devlet içinde Rusya egemen sınıfa ve egemen sınıfın ideolojisini ileten -Althusser’in devletin ideolojik aygıtı- medya da Mir TV’ye tekabül etmektedir.

Kaynakça

- Açık, Fatma (2014). “Dil Politikaları Bağlamında Türkçenin Öğretimi”. Erişim Tarihi: 10 Ekim 2014. turkoloji.cu.edu.tr/pdf/fatma_acik_dil_politikaları_turkcenin_ogretimi.pdf
- Demirkıran, Cenk (2008). *Uluslararası Televizyon Yayıncılığının Tarihsel Gelişim Süreci: Fransa TV5 Monde ile Türkiye TRT-INT ve TRT TÜRK Karşılaştırmalı İncelemesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Heller, Monica (2010). “Media, The State and Linguistic Authority”. *Language Policies and Media Discourse*. Sally Johnson, Tommaso M. Milani (Ed.) London, New York: Continuum. ss. 277-282.

- <http://avrasyamerkezi.okan.edu.tr/sayfa/turkmenistan>, Erişim Tarihi: 12 Ekim 2014.
- <http://mirtv.ru/company>, 22 Temmuz 2014.
- <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/lingua-franca> 23 Eylül 2014.
- İnce, Özdemir (2006). "Bir Lingua Franca Olarak Türkçe". Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2014. <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=5534894&yazarid=72>
- Karabulut, Ferhat. (2009). "İktidar ve Meşrulaştırma Mücadelesinin Odağı Orta Asya: Sovyetlerin Dil ve Eğitim Politikaları". Erişim Tarihi: 10 Ekim 2014. <http://yayinlar.yesevi.edu.tr/files/article/279.pdf>
- Pavlenko Aneta (2008). "Language Revival, Language, Language Removal and Sociolinguistic Theory", *Multilingualism in Post-Soviet Countries*. Aneta Pavlenko (Ed.) Bristol, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters. ss. 1-40.
- Prozig, Walter (2005). *Dil Denen Mucize*. (Çev. Vural Ülkü). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yaylagül, Levent (2010). *Kitle İletişim Kuramları*. (3.basım) Ankara: Dipnot Yayınları.